

LUND UNIVERSITY

Review of Stefan Larsson (red.): "Kvarteret Sankt Mikael. Arkeologi 1904–2020" (2022)

Wienberg, Jes

Published in:
Kuml: Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Wienberg, J. (2023). Review of Stefan Larsson (red.): "Kvarteret Sankt Mikael. Arkeologi 1904–2020" (2022).
Kuml: Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab, 2023, 251–254.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Annan

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

bøl antyder, at kirken måske oprindeligt var at finde her i nærheden. Kirkerne i Højer, Hjerpsted og Ballum ligger yderst mod vest i disse sogne, og det skønnes, at 2 km land må være forsvundet her, siden kirkerne blev grundlagt. Længst mod nordvest i Ribe Stift ligger kirkerne i Fjaltring, Trans og Ferring tæt på nutidens kystlinje. Her skønnes landtabet siden kirkernes grundlæggelse at være 1 km. Bogens sjette artikel, "Middelalderlige landsbystrukturer. Antagelser, cases og årsager til forandring", er skrevet af Maria Knudsen. Hun argumenterer for, at landsbyerne synes at nå deres maksimum i Valdemarstiden. Den sorte død og senere pestepidemier er en af årsagerne til tilbagegang og de påviste brud i kontinuiteten. Ud fra flere cases kan det fastslås, at der over tid ofte er brud i både den enkelte gårds toft og landsbyernes overordnede bebyggelsesstruktur. I hvert fald i Sydvestjyske Museers ansvarsområde. Den syvende artikel, "Rurale relationer. Landsbyernes rolle i udviklingen af det middelalderlige samfund", er skrevet af Trine Borake. Artiklen sætter fokus på landsbybeboernes netværk og deres socioøkonomiske og sociopolitiske egenskaber. Bogens ottende artikel, "Hvad kan keramik og metalfund fortælle om middelalderens sociale forskelle i Syd- og Sønderjylland?", er skrevet af Anders Hartvig. Keramikmateriale såvel som metalfund fra tre rurale lokaliteter bruges til at se, om man kan se tilstedeværelsen af sociale forskelle mellem land, by og borg i perioden 1050-1350. Bogens niende artikel, "Vandtekniske anlæg på Samsø fra middelalderen til 1800-tallets midte", er skrevet af Dorte Haahr Kristiansen. Topografisk og klimamæssigt er Samsø ikke ideel mht. vandmølle, og de blev tidligt afløst af vindmøller. I de historisk-topografiske kilder kan man dog komme på sporet af vandmøller etc. Stednavne/marknavne afslører meget. Den tiende og sidste artikel i bogen, "På kanten af

Danmark. Jagt, bønder og øer i middelalderen", er skrevet af Poul Baltzer og Peter Thor Andersen. Artiklen har fokus på brugen af øerne i det Sydfynske Øhav i middelalderen. Analysen bygger hovedsageligt på skriftlige og kartografiske kilder samt på detektorfund fra systematiske afsøgninger på udvalgte øer. Øerne var beboet fra oldtiden og frem til slutningen af vikingetiden, hvor bebyggelserne blev opgivet. Nok pga. ufred (venderne). Først fra senmiddelalderen befolkes øerne igen. Øerne synes i den mellemliggende periode at have været brugt som rekreativt kongeligt jagtområde.

Bogens artikler er en guldgrube af spændende viden og informationer, hvis man vil vide mere om landskaber og strategier samt sociale miljøer og identitet i Danmarks middelalder. Netværket MIR-UDA er kommet godt i mål med tredje bind i serien, som varmt anbefales.

Hans Skov
Moesgaard Museum

Stefan Larsson (red.): *Kvarteret Sankt Mikael. Arkeologi 1904-2020.* Archaeologica Lundensia XIII. Kulturen i Lund. Lund 2022. 393 sider. ISBN 9789187054198. Pris: 200 SEK.

Lund i Skåne har haft og har en central rolle i byarkæologiens udvikling og i etableringen af faget middelalderarkæologi. Lunds Universitet var det første i Skandinavien til at oprette faget i 1962, derefter fulgte Aarhus Universitet i 1971 og siden flere andre universiteter. Der er foretaget mere eller mindre systematiske arkæologiske iagttagelser og undersøgelser siden 1890'erne i Lund, altså lige så længe som Kulturen i Lund, formelt kaldt Kulturhistoriska museet, har eksisteret. Det var den energiske museumschef Georg J:son Karlin, der begyndte med at indsamle genstande, som fremkom i

byens rige kulturlag – ofte købt direkte af arbejdere. Og det var umiddelbart efter museets store og for datiden moderne udgravning ved Thulehuset i 1961, at det blev muligt også at etablere middelalderarkæologi som universitetsfag.

Kulturen i Lund har gennem årene præsenteret sine middelalderfund i udstillinger, i *Medeltidshallen* indviet i 1957 og senest i udstillingen *Metropolis*, åbnet 1999. Museet har også publiceret talrige artikler om perioden i den lokale årbog *Kulturen siden 1935* og ikke mindst i skriftserien *Archaeologia Lundensia*, der blev indledt i 1957. Nu er der udkommet en antologi i serien, som tager udgangspunkt i Lunds seneste større arkæologiske udgravning i 2019, umiddelbart syd for museet i Stora Algatan – altså i bykernen, hvor der skulle bygges et hus med lejligheder. Udgravningen blev nødvendig, fordi huset var planlagt med en parkeringskælder.

Den arkæologiske undersøgelse blev gennemført med personale fra museet *Kulturen*, *Arkeologerna i Lund* (tidligere Riksantikvarieämbetets lokalkontor) og *Sydsvensk Arkeologi* (stiftelse med arkæologer, som forener arkæologi ved Malmø Museer og Regionmuseet i Kristianstad). Antologien, som præsenterer resultaterne fra udgravningen og meget andet, er også kommet til i et samarbejde mellem disse tre parter og det arkæologiske institut ved universitetet og blev mulig ved hjælp af fondsmidler; publikationen ligger således udenfor det, som forventes bekostet af en bygherre.

Antologien *Kvarteret Sankt Mikael* er redigeret af udgravningslederen Stefan Larsson, en arkæolog med et teoretisk og metodisk engagement og med mange års praktisk erfaring som arkæolog. Selv har Larsson forfattet fem af antologiens 11 hovedkapitler eller næsten en tredjedel af bogen. Hans tekster handler om etableringen af Lund som by, om tiden inden anlæggelsen af et dominikanerkonvent i

området, om perioden fra 1223, da ærkebiskop Andreas Sunesøn gav en grund, så konventet kunne etableres, til dets nedlægning ved reformationen 1536-37, om byens kirkelige topografi samt om tiden efter reformationen.

Gruppen af øvrige forfattere består dels af dem, som deltog i udgravningen, dels af eksperter fra samarbejdspartnerne: Hanna Menander skriver om teglklister og konsumtionsmønster i Skänninge i Sverige, hvor der også blev undersøgt et dominikanerkonvent. Erik Johansson skriver om gravpotter og husholdskeramik i kvarteret. En kvintet bestående af Felicia Hellgren, Santeri Vanhanen, Per Lagerås, Ola Magnell og Jonas Bergman skriver om miljøet med brug af osteologiske analyser samt strontium-, makrofossil-, pollen-, vedarts- og parasitanalyser. Therese Ohlsson præsenterer de skånske *kongelever*, altså formodede kongsgårde nævnt i *Kong Valdemars Jordebog* fra 1231, hvor Lund er en af lokaliteterne. Og endelig redegør Mattias Karlsson for matrikler og ejendomme i Lund, hvilket sammenfattes i et antal bykort i forlængelse af Anders Andréns rapport i projektet *Medeltidsstaden* (1984).

Antologiens hovedkapitler indrammes af et forord af Stefan Larsson, et efterord af Martin Hansson fra instituttet, referencer samt to bilag, nemlig dels et katalog med gravpotter og keramik ved Johansson, dels makrofossil- og vedartsanalyser ved Vanhanen.

Skriftserien *Archaeologica Lundensia* har gennem årene haft varieret indhold: analyser af ben, præsentation af udgravninger, en billedbog med udvalgte fund, keramik fra en udstilling, møntfund, byens kirker, et festskrift og to doktorafhandlinger, en osteologisk og en middelalderarkæologisk. Udgravningerne gælder Thulehuset, Sankt Stefans kirke og PK-banken (Nordea). Men nu har man valgt en ny måde at publicere en arkæologisk undersøgelse på. I stedet for

kun at præsentere udgravningen i Stora Algatan har man valgt at samle iagttagelser fra et helt bykvarter, hvor der gennem årene har været mange arkæologiske undersøgelser, dertil med udblik til byen i øvrigt samt Skåne.

Det viser sig være en vellykket måde at arbejde på, altså at tage udgangspunkt i en aktuel konkret arkæologisk udgravning og så løfte blikket langt videre. Noget som netop er muligt og relevant i Lund, hvor traditionen for arkæologi strækker sig over 130 år. Hensigten bliver en slags projekt Middelalderbyen eller Medeltidsstaden, ikke med fokus på hele byen, men på et kvarter.

Antologien kan roses for den delvis nye måde at præsentere og perspektivere en arkæologisk udgravning på. For i antologiens form at lade flere arkæologiske stemmer blive hørt, hvilket dog ikke er noget nyt. For at vise, at gamle iagttagelser i allerhøjeste grad kan anvendes, selvom dagens arkæologer stiller helt andre krav til dokumentationen. Man læser (igen) om striden mellem to museer og deres chefer, Kulturen og Historiska museet, Karlin og Otto Rydbeck, hvor rigsantikvaren måtte ned for at mægle. Striden nåede netop sit højdepunkt ved afdækning af rester af dominikanerkonventet i 1906. Arkæologiens Lund blev opdelt i to territorier i 1909 – domkirken og universitetsområdet, som Historiska museet fik ansvar for, resten fik Kulturen i Lund som sit ansvarsområde. Undervejs erfarer man nyt om byens historie, f.eks. om konventkirkens udformning og dens voldsomme skæbne. Og man læser, at husholdskeramik kan være valgt ved begravelser som gravpotter som et udtryk for et fattigdomsideal.

Men der er også ris til antologien: Dele af Larssons tekster har en sådan karakter med sit teoretiske ræsonnement, at Lund, arkæologien og kildematerialet næsten bliver overflødig. Desværre er det også gået i kludder med kongenavne

og dermed deres begravelser, når der skrives om grave i Ringsted Klosterkirker; Valdemar den Store forveksles således med Valdemar Sejr, hvilket gør en forskel. Man kan spørge, om sideblikket til Skänninge er relevant. Man kunne også ønske en tydeligere hensigt med oversigten over de skånske kongsgårde, samt at man fra svensk side ikke kun, som det ofte er tilfældet, begrænser sig til pladser på den østlige side af Øresund; der fandtes kongsgårde i hele datidens Danmark. Når det gælder oversigten over matrikler og ejendomme, kunne den tydeligere sættes i forhold til konventet og kvarteret. Og man kan spørge, om det er en myte, som atter formidles, at Lund havde en nedgang ved reformationen; at den blev forandret, ja, men nedgangen kom måske først i 1600-tallet med svenskekrigene og en bybrand. Et kort over brændte og ødelagte huse, da danske tropper havde trukket sig tilbage i 1678, taler sit eget sprog (s. 338, fig. 127).

Efterordet fortjener en kommentar: Her beskrives antologien som et forbillede for fremtidige publikationer, og dele af den kan anvendes sådan, ja. Man undres med rette over, hvorfor man dog har anlagt Lund, hvis byen er anlagt, på et så sumpet og skrånende terræn. Konventet med sine bygninger ses som en proces – stadig i forandring, måske for at tiggerbrødrene ikke måtte samle penge og gods og derfor efter skiftende evne investerede i en egen ekspansion. Antologien vises også som et eksempel på nytten med ikke kun at fokusere på middelalderen, men også studere senere perioder. Her findes en kritik af den såkaldte 'aktørteori' med sin udtalte 'sunde fornuft', der er teoriens forudsætning. Og afsluttende påpeges det, at selvom Lund har været og er central for byarkæologiens udvikling, for etableringen af faget middelalderarkæologi og for tolkningen af urbaniseringen i Danmark

og Skandinavien, så er den dog atypisk, en anormal, som metropol og ærkesæde med sine talrige sognekirker, klostre og konvent.

Kort sagt: *Kvarteret Sankt Mikael* er trods den lidt triste, rapportagtige titel en tankevækkende antologi, som kommer omkring meget. Det kan anbefales at bladre i antologien, læse dele af den eller endog læse den som helhed. Fremover bliver det også nødvendigt at forholde sig til antologiens tolkninger og resultater.

Jes Wienberg
Historisk arkeologi
Institutionen för Arkeologi
och Antikens historia
Lunds Universitet

Per Kristian Madsen: *Guds huse på landet. 100 danmarkshistorier.* Aarhus Universitetsforlag. Aarhus 2023. ISBN 978-87-7597-125-1. Pris: 130 kr.

Det lyder som en forbandelse eller besværgelse på en runesten, indhugget mod dem, som ville forstyrre monumentet: “Ve endnu den, som blot antyder noget om nedlæggelse af så meget som et enkelt af Guds huse på landet.” Sådan står der i de allersidste linjer i en ny bog, *Guds huse på landet* i serien 100 danmarkshistorier (s. 99).

Men under denne anmelders læsning i september 2023 bliver det så en nyhed, at menighedsråd og provsti ved Herredskirke på Lolland foreslår, at den middelalderlige teglkirke rives ned, bliver ruin eller sælges. Der bor bare 10 til 20 mennesker i det oprindelige sogn, og der er ikke mindre end 29 kirker på Vestlolland at pleje. Herredskirke, der allerede er ude af brug, anses derfor som overflødig. For nogle år siden var der debat om nyere tids nedlagte kirker i København, som skulle sælges. Nu ringer klokkerne også for kirker fra middelalderen – det var nok bare et spørgsmål om, hvornår det ville ske.

Forfatteren til *Guds huse på landet* er Per Kristian Madsen. Som middelalderarkæolog med mange års erfaring med de danske kirker, en karriere som museumsinspektør i Ribe, leder af Vejle Museum og senere enhedschef, museumschef og direktør på Nationalmuseet har han gode forudsætninger, gode kundskaber og godt overblik på området. Bogen indgår i en serie, hvor tanken er, at 100 forfattere skal formidle et emne i Danmarks historie over 100 sider.

Bogen er letlæst i et smukt og undertiden frejdigt sprog og illustreret med farvebilleder. Der findes tre hovedkapitler, “Slægt, magt og tro”, “Trækirker” og “Guds nye scene”, samt forslag til videre læsning. Under hovedkapitlerne findes 35 underkapitler, så hvert af afsnittene er relativt korte. Bogen handler om de danske kirker med deres arkitektur, inventar, kalkmalerier samt kirkegård med grave, overvejende middelalderkirker i det nuværende Danmark, men med udblik til Sydslesvig og Skåneland. Fra hjemmesiden 100danmarkshistorier.dk kan man også få adgang til noter og en lang litteraturliste, som viser, hvad som ligger til grund.

Bogen tilbyder en glimrende og kyndig introduktion til et rigt materiale, både hovedtendenser og detaljer med velvalgte eksempler, mange fra Sydjylland, hvor Madsen har været virksom. Her er også noget aktuelt at hente for den særligt interesserede, f.eks. at den romanske Gjellerup Kirke i Vestjylland, som normalt dateres til 1140 efter en indskrift over den genmurede sydportal, skulle være fra de første årtier af 1300-tallet, med henvisning til dendrokronologi, altså træeringsdatering af tagstolen (s. 18 f, 73). Netop Gjellerup, hvor det vil være en sensation med den nye datering, vil man som særligt interesseret læser gerne vide mere, for det forudsætter jo, at tagkonstruktionen er den oprindelige. Anmelderen husker endnu, hvordan forfatteren opponerede energisk, når det blev foreslået, at den